

Dames en Heren, ik waarschuw U: ik sta hier in een kerk, min of meer op een heuse kansel, en ik ga dus preken! En in de beste preektraditie begin ik met een recent klein voorval uit het dagelijks leven.

Toen ik vorige week voor privé-doeleinden in de Breestraat een juwelier bezocht, meende de eigenaar ter bestending van onze relatie ook zijn belangstelling voor mijn bedrijf te moeten tonen. "Wat vindt U nu als neerlandicus van dat gedoe met de Nederlandse spelling?"... Mijn enigszins relativerende antwoord beviel hem duidelijk voor geen cent, en hij vervolgde: "Nou, ik vind het een schande, en U mag wel weten dat mijn vrouw en ik langzamerhand zo genoeg hebben van de verloedering van onze Nederlandse taal dat wij nu Spaans aan het leren zijn"... Ik heb de winkelier gelukgewenst; het Spaans is een juweel van een taal en geen enkel motief om het te leren is te slecht.

Maar het is mij in dit verband natuurlijk niet te doen om 's mans liefde voor het Spaans, maar om zijn zorg om het Nederlands. Hij staat hierin verre van alleen, en zoals een tandarts zich maar zelden op feestjes kan vertonen zonder dat men hem een oordeel vraagt over fluor, kronen en bruggen, zo behoort het voor de neerlandicus tot de beroepsroutine dat men hem op cocktailparty's consulteert over de verruwing van ons aller moedertaal. Die opvatting beperkt zich trouwens zeker niet tot borrelpraat. In een aflevering van het prestigieuze culturele maandblad *De Gids* liet een prominente intellectueel zich in precies dezelfde zin uit. Deze essayist was betrokken geweest bij het eindexamen gymnasium, en die ervaring gaf hem aanleiding tot een bespiegeling over het niveau daarvan in Nederland voor de verschillende vakken. Het niveau van de wiskunde leek daarbij door de bank genomen uitstekend, zoals in het algemeen de exacte vakken goed uit de bus kwamen - overigens bepaald opmerkelijk in het licht van de aanhoudende klacht dat men juist daar moeite heeft om goede en gemotiveerde docenten te vinden.

In vergelijking met de b-vakken bevond de rapporteur het gymnasiale niveau voor de moderne schooltalen uiterst matig. "Maar al zou men zich hierin willen schikken, het wordt pas echt bedroevend, als men de kennis van de moedertaal beziet. Laat het nog aan slordigheid en onnadenkendheid te wijten zijn dat bij vertalingen uit de moderne talen het Nederlands dikwijls barbaars en met de ergerlijkste spelfouten wordt neergekalkt - maar wat te zeggen van de zogenaamde opstellen en wat dies meer zij in de moedertaal? Hoe het precies komt, ik weet het niet; maar wel staat vast dat zij volgens het oordeel van allen die bij het examens als docent betrokken waren, in feite vrijwel zonder uitzondering onder de maat bleven. [...] Veelheid van woorden, armoede van gedachten en in het geheel geen smaak - ziedaar het werk van jongelui die zes jaar lang zijn opgeleid in ons meest culturele onderwijs. Ik hoorde laatst de paradox verdedigen, dat in het Nederlandse opstel de ware toetssteen lag en dat men de jongelui veilig daarnaar alleen zou kunnen beoordelen; wie dit in praktijk zou willen brengen, zal de overgrote meerderheid der eindexaminandi zonder aarzeling moeten afwijzen".

Maar dit laatste zal natuurlijk nooit gebeuren, zo vervolgt de schrijver, alleen al om de doodeenvoudige reden dat het ondenkbaar zou zijn dat bij enig nederlands examen de meerderheid zou zakken... Want hoe is het immers?

"De Nederlandse pedagogie acht het haar hoogste taak, zwakken tot iets minder zwakken te maken. Zij dwingt de leerling niet, zijn eigen gebreken onder ogen te zien. Een Nederlands examen is de triomf der medemenselijkheid. Het vraagt naar kennis, maar niet naar de mate van kennis die moest, alleen naar de mate die kon; die, bij gegeven aanleg, vlijt en zelfs huiselijke omstandigheden, kon verkregen worden. En zo strompelt de zwakke broeder, van examens tot examens, de zacht beklede treden van zijn opleiding omhoog, en bereikt tenslotte de *summos honores*, waarvan een vleidend diploma hem voortaan het even onbetwist als misleidend bezit verzekert".

Diegenen van U die *De Gids* plegen te volgen, kunnen zich misschien niet herinneren wie hier ook al weer wordt geciteerd. Rudy Kousbroek misschien, maar wanneer? Laat ik Uw herinnering oprispen: de auteur van dit stuk is de classicus professor Naber, en het verscheen in *De Gids* van januari 1889. U hoort het goed: een volle eeuw geleden werd er in Nederland al precies zo geklaagd over de teloorgang van de moedertaalbeheersing als tegenwoordig hetgeen de klachten van nu, dat het vroeger op dat gebied allemaal zoveel beter was gesteld wel in een heel bijzonder licht stelt. Het geklaag dat Nederlanders, en vooral jeugdige Nederlanders, hun taal zo slecht behandelen is in zekere zin van alle tijden. Als al die klagers steeds gelijk zouden hebben gehad, dan zou de geschiedenis van onze moedertaalbeheersing er een zijn van continue neergang, en zouden we allang zijn aangeland in het stadium dat een recente vragenstelster na een populariserende lezing van mijn sinologische collega Idema bij de Chinezen veronderstelde: "Hoe zit dat nu, professor, als die mensen met elkaar praten, zeggen ze dan ook echt iets, of stoten ze alleen maar klanken uit?"

Ik wil dus wel waarschuwen om niet iedereen die klaagt over de teloorgang van het Nederlands op voorhand gelijk te geven. Maar des te meer is het opvallend dat men zich kennelijk toch telkens weer geroepen acht om op dit gebied te klagen - en als verklaring daarvoor kan ik niet anders zien dan dat men die taalbeheersing van het Nederlands kennelijk heel belangrijk vindt, en goed spreken en schrijven in de moedertaal een hoog doel, een groot goed acht, dat bij wijze van spreken nooit goed genoeg wordt nagestreefd, laat staan gerealiseerd. Het gaat mensen zeer ter harte hoe onze taal geschreven en gesproken wordt.

Dat is maar al te begrijpelijk, aangezien taal een enorme rol speelt in het menselijk verkeer, want het leeuwedeel van onze communicatie gaat nu eenmaal via de taal. Vooral ook voor het eerste oordeel, voor de eerste indruk over mensen heel belangrijk (om maar eens wat te noemen: bij een sollicitatie-gesprek) hoe iemand de taal hanteert. Dat niet teveel op pure uiterlijkheden mogen afgaan, hebben we onszelf ingeprent; eigenlijk weten we wel dat je je oordeel over iemand moet baseren op diens daden. Maar voor je iemands daden kunt beoordelen, heb je meestal eerst diens woorden - en het oordeel daarover speelt maatschappelijk een enorme rol. De manier waarop iemand spreekt of schrijft stuurt in eerste instantie onze sympathie of afkeer, maakt uit of we hem of haar innemend, geestig, boeiend vinden, beslist in feite over charisma tegenover saaiheid. Het woord kan iemand maken of breken; niet alleen in de context waar het officieel om woorden gaat, zoals bijvoorbeeld in de literatuur, maar ook in de politiek, in zakenleven, bij tentamens, voor de rechtbank, in de liefde, in de wetenschap, enzovoort.

Verhaal van twee mensen voor dezelfde lening bij dezelfde bank: precies dezelfde financiële situatie, maar de een met flux de bouche en de ander slecht uit zijn woorden. Een van beiden kreeg het geld, moet U raden wie? Vooral ten positieve speelt het een enorme rol: iemand die mondeling en schriftelijk goed uit zijn woorden komt, kan maatschappelijk rekenen op grote achting en zal vaker slagen dan iemand die op dat gebied weinig of geen vaardigheden heeft. Of we dat nu prettig en eerlijk vinden of niet, er wordt op grond van moedertaalgebruik door ons enorm gediscrimineerd. En als U denkt dat U dat niet doet, moet U nog eens goed Uw oordelen over vage bekenden langsaan.

Gezien doorslaggevende belang van taalgebruik voor maatschappelijke en menselijke waardering, kun je eenvoudig stellen dat, met het oog op loopbaankansen, iemands verbale vaardigheid nooit goed genoeg kan zijn, en op zijn minst waard is om zeer goed ontwikkeld te worden. En in het bijzonder geldt dit voor letterenstudenten; want al kun je voor informatici nog wel volhouden dat die er zonder moedertaalbeheersing ook wel komen - vandaar dat velen in die sector verbaal ook volledig gestoord zijn - voor letterenmensen is goed taalgebruik een *conditio sine qua non*. Helemaal als we zoals vandaag gaan spreken over hoe deze groep zich loopbaanmogelijkheden kan verschaffen.

Om die loopbaankansen te vergroten is het de laatste jaren erg in de mode geraakt om van onszelf te zeggen dat wij eigenlijk ook generalisten zijn, d.w.z. academici die op een veel breder terrein inzetbaar zijn dan op hun strikte vakgebied alleen. Geloof eerlijk gezegd dat daar veel waars in steekt, alleen één probleem: zijn veel meer vakken die dat pretenderen: de beruchte juristen bijvoorbeeld, maar ook Delftse ingenieurs. De markt is vol van generalisten, en succesvolle ook; en hoe nu werkgevers ervan te overtuigen dat zij naast de bekende, risicoloze kandidatuur van juristen e.d. ook letterenstudenten een kans moeten geven, die dat odium van generalist nog helemaal niet hebben?

Mijns inziens kan dat alleen als letterenstudenten als generalist iets in het vooruitzicht stellen dat bij hen beter is ontwikkeld dan bij andere academici, en dat tevens begeerlijk is. Wat geeft hen als generalist een plusje? Met gevoel voor getallen hoeft U het, uitzonderingen daargelaten, niet te proberen. Ook kunt U niet beweren dat het feit dat U letteren hebt gestudeerd bewijst dat U loodzware bergen werk kunt verzetten; want ook als Sisyphus-arbeid scoren onze vakken niet hoog. Op welk punt liggen dan wel kansen? Me dunkt dat dat dan in deze sfeer ligt: culturele bagage en taalvermogen. Zeg niet dat dat bij de anderen niet aanwezig is - maar U hebt als het goed is extra talent, en zeker extra mogelijkheden om die zaken beter te ontwikkelen. Als U dat doet, daar bewust aan werkt en schaaft en U voor inzet, dan kunt U iets inbrengen dat veel mensen weten te waarderen, en van grote waarde kan zijn in elke werkomgeving: meer dan doorsnee cultureel besef, algemene ontwikkeling en taalvaardigheid.

Mooie, vrome wensen, maar hoe? Is het wel te leren? Ben heilig van overtuigd; natuurlijk zullen er natuurtalenten zijn, en mensen die het moeilijk afaat - maar iedereen kan zijn moedertaalbeheersing verbeteren, daar steek ik mijn hand voor in het vuur. Mits men zijn best doet, zich erop toelegt, bewust zichzelf oefent. Dat oefening kunst baart, daar ben ik niet zo zeker van; maar waar het hier om gaat is niet zozeer kunst, alswel kunde, en die is

wel degelijk te oefenen. Zeker in de periode van Uw letterenstudie daartoe alle gelegenheid, en ik raad U sterk aan dat U die te baat neemt. Doe een paar suggesties.

In de eerste plaats kunt U van het aanbod in onderwijs gebruik maken: groepen taalvaardigheid Nederlands. Aanbod van dit soort colleges stijgt; behoefte eraan heeft misschien iets droevigs, dat het kennelijk zo nodig is terwijl vroeger buiten studie om, maar nu ze er zijn raad ik U aan er Uw voordeel mee te doen.

Maar ook: colleges die daarvoor niet bedoeld, en onderwijs dat daarop niet primair gericht, toch ook daarvoor benutten. om taalvaardigheid te ontwikkelen hoeft het niet altijd hoofdonderwerp van een werkgroep te zijn - kan ook als nevendoeel worden bereikt. Dan moet U natuurlijk wel accepteren, jazelfs vragen dat docenten daarop letten, bij zichzelf en bij U - en het niet flauw vinden, maar relevant en leerzaam als U wordt aangesproken op de spel- en stijlfouten in Uw nota over de binnenhuisarchitectuur van het Rapenburg in de zeventiende eeuw.

Ook hoorcolleges kunt U in dit verband ten nutte maken, door niet alleen oog en oor te hebben voor wat de docent vertelt, maar ook hoe hij of zij het brengt, qua woordenschat, opbouw van het betoog en dictie. In dat verband wil ik er graag op wijzen dat het aan deze universiteit wemelt van de voortreffelijke sprekers, in Uw eigen studie en daarbuiten - enige namen desgewenst in de koffiepauze - en ik kan U van harte aanbevelen om af en toe eens een hoorcollege of een studium generale-lezing mee te pikken juist buiten Uw eigenlijke studieprogramma om, dat luistert wat relaxter en kunt U des te beter letten op de verbale uitvoering.

Maar het is helemaal niet nodig om alles van het officiële onderwijs en de docenten te verwachten; U kunt ook heel goed zelf de was doen. Immers op dit gebied ook heel veel mogelijkheden daarbuiten; ik beperk me tot een greep van drie, op drie verschillende terreinen.

1) schrijven - ik verbaas me er altijd over dat letterenstudenten niet veel meer schrijven, dat er niet veel meer bladen en blaadjes zijn; is wel het een en ander, maar dat blad van de vakgroep Nederlands een noodlijdend bestaan doormaakt, toch wel tekenend, en bij geschiedenis niet veel beter, ook al uiterlijk verfraaid. Eigenlijk gek dat er niet een algemeen Leids studenten letterenblad is, want zo interessant vindt u de *Mare* toch niet?

2) spreken - in dit verband wil ik een lans breken voor disputen, waarvan ik al evenzeer de indruk heb dat ze, een enkele uitzondering daargelaten, bij letteren veel minder floreren dan je zou verwachten - terwijl het toch heel goede kaders zijn om spreekvaardigheid te oefenen, en bijvoorbeeld te leren dat je niet zo snel moet spreken als ik (ik heb dan ook niet op een dispuut gezeten);

3) lezen - toen ik eerstejaars in Utrecht was, vermaande ons de ontzagwekkende professor Sötemann "lezen, dames en heren, lezen bij het leven" en op een moment als dit zou ik willen dat ik hetzelfde gezag en aplomb had om het hem met goed gevolg te kunnen nazeggen. Geloof dat U alleen al door veel meer te lezen driekwart van de aanbevelingen die ik hier doe zou honoreren, want ofschoon het een passieve oefening lijkt, geloof ik dat er

bijna geen betere middel is om Uw taalbeheersing te verbeteren dan het lezen van begaafde stilisten - waarschijnlijk is niets zo goed als dat om deze kunde af te kijken. Ook daarvan desgewenst in de pauze een paar namen; maar in het algemeen wil ik U wijzen op dat prachtige fonds van mijnheer Van Krevelen, met een stiliste als Renate Rubinstein, en van die prachtige, ook nog goedkope en fraai vormgegeven zomerpockets als bijvoorbeeld Marquez *Liefde in tijden van cholera*. Als U zich nu eens de discipline op zou leggen om elke week een echt goed literair boek te lezen, cultureel en verbaal al heel veel gewonnen zijn...

Nu hoor ik U denken "geen tijd". Zit iets waars in: Uw studies zijn volgepropt. Maar toch ernstig bij Uzelf te rade gaan of dit echt het hele verhaal is, en of tijdgebrek nu echt zo'n onverbiddelijk beletsel vormt. In zo'n situatie moet ik nog wel eens terugdenken aan een andere docent van mij in Utrecht, die bij een vergelijkbare gedachtenwisseling bikkelhard zei: "zal toch moeten, en als nu geen tijd, dan zult U korter moeten slapen, korter moeten eten, korter moeten vrijen... Hoeft niet allemaal in één keer: als U nou eens begint met korter slapen en korter eten"... Misschien toch wel vooral een kwestie van prioriteiten stellen; ik geef U in overweging om de oefening van Uw taalvaardigheid een hogere prioriteit te geven. En als U echt energie te kort komt en U boven Uw lees- en schrijfwerk in slaap dreigt te vallen, dan neemt U gewoon zo'n produkt van de vorige spreker, en dan gaat het weer.

Ik sta hier nu een beetje flauwe grapjes over te maken, maar het is mij feitelijk bloedige ernst. Om grimmig te formuleren, zelfs beetje dreigend: indien taalvaardigheid in Nederlands niet voortreffelijk in orde, is elke pretentie dat letterenstudenten zo breed inzetbaar zijn, volgens mij onmiddellijk te loochenen als loze lucht. En het omgekeerde is wel waar: als letterenmensen zich verzekeren van een voortreffelijke taalvaardigheid, dan zijn zij op basis daarvan en van hun vakopleiding voor de maatschappij uiterst bruikbare arbeidskrachten. In dit opzicht kunnen we ons geloof ik spiegelen aan Engeland, waar letterenacademici inderdaad die positie lijken in te nemen, en studie klassieke talen in Oxford inderdaad uitstekende opstap naar 'carrière bij BBC of Civil Service - waarom is dat zo? Omdat juist in Engelse systeem enorme training in taalvaardigheid, met elke week een essay en allerlei vormen van mondelinge presentatie.

Letteren studeren is geen schrijf- en spreeschool, dat is waar. Maar maatschappij heeft schoon gelijk als zij in dat opzicht hoog niveau van letterenmensen vraagt. Wij kunnen het eenvoudig niet maken dat wij wel accentloos Frans zouden kunnen spreken, of doorkneed zijn in formele taalkunde, of van alles weten over opkomst en opdergang van de V.O.C., en niet in staat zouden zijn om verzorgd en boeiend Nederlands te schrijven en te spreken. Een meer dan gemiddelde vaardigheid op laatstgenoemd terrein lijkt mij zelfs bij uitstek hetgeen wat letterenmensen de maatschappij te bieden zouden kunnen hebben, en waar dat ook zo hoog gewaardeerd blijkt te worden, en mensen achting hebben voor wie kan schrijven en spreken, lijdt het voor mij geen twijfel dat wie zich op dit gebied onderscheidt, uiteindelijk goed terecht komt. Dat kunnen mensen van velerlei signatuur zijn, en god verhoede dat de maatschappij het behoorlijk formuleren gaat uitbesteden aan academici in de letteren - maar dat die academici een plaats kunnen verdienen door juist op dit gebied uit te blinken, staat voor mij vast.

Maar ik hou op. Eigenlijk geneer ik mij dit zo zwaar aan te zetten, want trap enorme open deur in. Zo ongeveer het gevoel van een voetbaltrainer die zegt "Als jullie een goede voetballer willen worden, moet je niet alleen zorgen dat je de regels kent, lid wordt van een club en schoenen met noppen aantrekken, - maar ook zorgen dat je een beetje met een bal uit de voeten kunt"... De vergelijking verdient geen schoonheidsprijs, maar duidelijk is ze wel, en om aan het slot maximaal duidelijk te zijn wil ik haar toch even benutten: als wij een soort voetballers in de letteren zijn, dan is het Nederlands de bal en kan ik U als Uw coach niet beter toewensen dan, naast sportiviteit en goede conditie, een voortreffelijke balbehandeling.

F.P. van Oostrom

Noot

1. Woordelijke weergave van de lezing tijdens de banenmarkt "De startbaan voor letterenstudenten". Deze vond plaats op 12 april 1989. De organisatie was in handen van de Vereniging Contacten Letterenstudenten Arbeidsmarkt (VCLA). Deze lezing is reeds gepubliceerd in *Intermezzo*, het verenigingsblad van de VCLA (juninummer).